

ЗА КИЇВСЬКИМ ЧАСОМ

Збірка есеїв мистецького критика, куратора та публіциста Костянтина Дорошенка є переосмисленням його доробку з 1995 року. В портретах знаних і маловідомих співвітчизників, рецензіях на культурні та суспільні події, полемічних висловлюваннях автор аналізує тенденції розвитку України як незалежної держави, її здобутки й помилки на цьому шляху. Тексти створюють певну драматургію, змушуючи читача міркувати про напрямок руху країни в новітньому часі, кристалізацію цінностей, на фронті захисту яких стоїть Україна сьогодні. Принциповою для Дорошенка є україноцентрична оптика, звідси назва збірки — «За київським часом». Видання розраховане на широке коло читачів, які цікавляться поглядом на українську історію та культуру, що базується на принципах відкритого суспільства та європейського єднання. Тексти насичені маловідомою інформацією про долі, події, персоналій, у доступній формі апелюють до провідних філософських і політологічних течій сучасності, створюють широке поле для рефлексії, стверджують розуміння суб'єктності України, її історичної приналежності до європейської цивілізації, чутливості до свободи й демократії.

В оформленні обкладинки використано портрет Костянтина Дорошенка роботи Сергія Майдукова, дозвіл на репродукування люб'язно надано автором.

КОСТЯНТИН ДОРОШЕНКО

ЗА КИЇВСЬКИМ ЧАСОМ

Анотація

Збірка есеїв мистецького критика, куратора та публіциста Костянтина Дорошенка є переосмисленням його доробку з 1995 року. В портретах знаних і маловідомих співвітчизників, рецензіях на культурні та суспільні події, полемічних висловлюваннях автор аналізує тенденції розвитку України як незалежної держави, її здобутки й помилки на цьому шляху. Тексти створюють певну драматургію, змушуючи читача міркувати про напрямок руху країни в новітньому часі, кристалізацію цінностей, на фронті захисту яких стоїть Україна сьогодні. Принциповою для Дорошенка є україноцентрична оптика, звідси назва збірки — «За київським часом». Видання розраховане на широке коло читачів, які цікавляться поглядом на українську історію та культуру, що базується на принципах відкритого суспільства та європейського єднання. Тексти насичені маловідомою інформацією про долі, події, персоналій, у доступній формі апелюють до провідних філософських і політологічних течій сучасності, створюють широке поле для рефлексії, стверджують розуміння суб'єктності України, її історичної приналежності до європейської цивілізації, чутливості до свободи й демократії.

В оформленні обкладинки використано портрет Костянтина Дорошенка роботи Сергія Майдукова.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати в будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

ISBN 978-617-553-029-0

© Костянтин Дорошенко, 2023

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2023

ЗА КИЇВСЬКИМ ЧАСОМ

Присвячую цю збірку моїм батькам
Світлані та Володимирові Дорошенкам із
вдячністю за те, що створили для мене
можливість відбутися.

Атлант куражиться

Я був ошелешений. Я ховався від Костянтина, не відповідав на його смс-ки в месенджері, я не знав, що відповісти, точніше, я не наважувався йому сказати правду. Я впав у провалля глибини його знань, підготовки та польоту думки.

Ми дружимо з Костянтином, я залучав його до кількох своїх проєктів, і до найважливішого з них для мене — «Концепції “25 сходинок до суспільного щастя”, у якій він виступив співавтором. Тож коли Костя запропонував написати передмову до його книжки, я з радістю погодився. Не мав ані трохи сумнівів: автора знаю й шаную, в культурних процесах живу й творю кілька десятків років, зрештою, вже писав десь з десятків передмов для книжок інших авторів. Ще не бачивши рукопису, навіть накрапав пару-трійку абзаців, почавши з «По-перше, він — розумний...».

І тут Костя прислав рукопис...

Перші враження: Чому? Чому я стільки пропустив? Коли? Коли він це встигнув? Як? Як він то все осягнув?

Мені здавалося, що я стежив за його публікаціями, принаймні за значною їх частиною. Та тут на мене впала просто лавина. Як я це проґавив? Чому я позбавив себе раніше цього задоволення від прочитання, осмислення, дискусії?

І, виявилось, що я не просто не можу викласти власні думки щодо його книжки, я неспроможний її подолати! Деякі книжки читаються за пару вечорів — легко ковтаються, і так само легко забуваються. Деякі я навчився не дочитувати (у молодості не мав такого вміння), кидати, якщо вони виявляються банальними і малозмістовними. Костину книжку я не міг подужати. Я перечитував фактаж, я влазив у хащі виставок,

перформансів, прізвищ давно знайомих, малознайомих і незнайомих митців, перевіряв, занурювався в їхні роботи і їхній світ. Я лаявся, я лягав день за днем о третій ночі, я став саботувати інші справи, закинув щоденну зарядку, я злився на себе й знову провалювався в цю грандіозну мистецьку вирву. Вона виявилася просто Маріанською западиною, до дна якої не добивають ехолоти. Мені хотілося вставити в передмову і одне, і інше, і його роздуми, і його огляди, і його успіхи, передати його іронію, скепсис, захоплення, любов, — усе, чим він насичував свої тексти. Та я не міг усе це увібрати в кілька сторінок. Я розумів, що все, що я хочу донести про його роздуми, може вилитися в текст ще грубший, як Талмуд об'ємніший за Тору.

Професор психіатрії Гарвардського університету Пітер Сіфнеос на початку 70-х років минулого століття вигадав термін «алекситимія». Як правило, я іронізую над сонмом визначних персонажів, які починають трактувати психосоматику, бо не так просто відрізнити де там наука, а де шарлатанство. Та тут я відчув власну алекситимію, себто неспроможність висловити й описати емоції, які мене переповнювали. І річ не у воєнному стресі, який пройшов катком по всіх нас, ні, я усвідомив, що мій друг — Атлант, тобто істота з надприродними здібностями, і значить, його не вдасться описати достеменно. І цей Атлант куражиться.

Зрештою, я відчув себе на межі провалу, і це було жахливе відчуття, відчуття порожнечі і знесилення. Я відкинув відсотків 95 написаного мною тексту. Виявилось, що я хочу дискутувати майже з кожною його статтею, десь доповнювати, десь наводити додаткові аргументи, а десь і заперечувати. Я шматував, перечитував, знову шматував, і врешті, майже все забракував. Я відчув, що Костя вже описав це краще, і для того, щоб пояснити й розтлумачити те, що він написав, не вистачить

мого таланту. Тож вам доведеться здійснити цю подорож лабіринтами його знань і суджень самотійно.

Я лишив лише кілька зернят, які надто виблискували, збігалися з моїм світобаченням, і які я просто не міг замовчати.

1. Боротьба з російською агресією

Книжка розмежована на чотири частини, кожна зі своєю філософією і драматургією. Перша частина — «Українська Атлантида» сформована зі статей написаних після 24 лютого 2022 року, тобто після масштабного вторгнення фашистської росії. Біль, який садонув по кожній українській душі, Дорошенко виплескує з першого рядка, назва ж першої статті «Русській мір — ересь чи неонацизм?» засвідчує позицію самого Костянтина, ще до того, як ми з вами заглибимося в процес читання. Першою ж статтею Дорошенко відкривається по-новому — як аналітик політичних, геополітичних і світоглядних процесів, розширюючи свій культурологічний простір.

Після 24 лютого 2022 року оцінки Дорошенка стали жорсткішими, біль категоричними. В «Українській Атлантиді» дістається і московським «методологам» Щедровицького за їхнє ідеологічне обґрунтування неонацистській ідеології «русского міра», і колишньому російському, а нині німецькому художнику Максиму Кантору за спроби ставити знак рівності між російськими окупантами та їхніми жертвами-українцями, що зазнали російської агресії.

2. Мультиплікативність культури

Гортаючи книжку, розумієш, що в Костянтина нема меж у його культурному світогляді. Під його прискіпливий погляд потрапляє сучасне мистецтво в усіх його проявах, він не забуває про традицію, про музику, про фотографію, про музейну сферу, і що ще крутіше — він виходить за рамки безпосередньо мистецтва. Розуміння, що культура — це не лише мистецтво, проходить через усю книжку.

3. Провокативність культури

Дорошенко любить мистецькі провокації. «Без критики, без провокації немає живої культури, як живого організму — без болю» (стаття «Відкриваючи українську культуру»).

Тільки Дорошенко переріс цю аксіому. Точніше, він любить епатаж у житті, його зовнішній вигляд — це ще залишки юнацького самовираження, навіть зі своєї нікотинової залежності він створив зухвалий культ. Та все це невинні візуальні примхи, властиві людям мистецького штибу. Зрештою, не фекалії ж він по собі розмазує як Сальвадор Далі. Та провокації для Дорошенка — це вже минула сторінка, майже як минуле століття. Він провіщує. А це вже не провокація, навіть якщо його думки випадають із загальноприйнятих, — це промовляння сенсів, це конструювання наративів і міфів. Це теж не безболісно, тільки вже глибше й спрямоване не на першу-ліпшу реакцію (банальні: заперечення-прийняття-захоплення), це робота на майбутні покоління, тобто готовність бути незрозумілим за життя, і невідомо чи оціненим посмертно. Та це висловлювання власних осмислених принципів, незалежно від того, сприйматимуться вони чи ні суспільством. Дорошенко використовує провокацію, щоб вести до сенсів.

«Мода — це перманентна смерть. Кожна нова колекція і тренд констатують смерть попередніх». Дорошенкові важко розірватися. Він хоче бути модним (а це означає, слідувати моді) і хоче визначати моду, а творити нову моду — це завжди провокація щодо попередників, їхніх засад, їхніх смаків, їхніх символів. Коли Дорошенко описує інших, він іде в тренді. Модно бути причетним до модних митців. Та в кожному описувальну «модну» статтю Дорошенко ще вставляє й власні думки. А це вже формування моди, тобто своєрідна провокація. Для нього, митці, картини, перформанси, виставки стали лише приводом висловитись. Читачі його статей можуть не помічати цієї по-езуїтськи вишуканої гри. Вони думають, що їм впарюють мистецтво, красиво, імпозантно, і вони, наче пацючки, підсідають на автора, не на Савадова чи Чичкана, а саме на Дорошенка. А Дорошенко — сам митець, митець від ідеї. І читач стає мистецьким наркоманом. У страшній легенді про гамельнського щуролова таким заворожливим наркотиком був саме мистецький інструмент — флейта. Мистецьким наркотиком можуть бути картини, музика, вистави, перформанси, зрештою звичайні тусовки, паті з їхнім алкоголем, натягнутими усмішками й штучними поцілунками. Та наркотиком можуть бути й статті. У Дорошенка — наркотичні тексти. Ти читаєш один, і не зупиняєшся. І не помічаєш, як за обігом відомих прізвищ, галерей, закордонних міст, упорскуєш у себе наркотик автора статей. Ти стаєш дорошенкоманом. Провокація вдалася.

4. Міська культура

Українська культура не є культурою виключно сільською, місто — органічна складова української культури. Та цю

банальність не спроможні усвідомити не лише наші вороги російські фашисти, а часто саботують представники традиційної плеяди української інтелігенції. Дорошенко — дитя асфальту, місто для нього життєдайне середовище, і право на перебування у власному просторі він відстоює системно, зухвало й натхненно.

Другу частину книжки під назвою «Україна — це культура» він починає з урбаністичного маніфесту «Відкриваючи українську культуру», і обґрунтовує своє право належати до міської цивілізації.

Пріцак і Андрухович недаремно виринають відразу. Дорошкові потрібна підтримка, потрібні союзники, на протипагу традиційній рустикальній культурі з її закам'янілим, завдяки шкільній програмі, іконостасом, і він обирає собі в союзники тих, хто вибивається зі зашкарублого звичного ряду.

До цього прийому, — обрати собі союзників, — Костянтин звертається неодноразово. Тож ви побачите невдовзі і Юрія Шереха, і Григорія Грабовича, і навіть Емму Андієвську, яка своєю мистецькою частиною наче вибивається з цього трохи не снобістського переліку, та її донецьке походження є підкресленням належності до культури найсхідніших українських мегаполісів. Персон цих поєднують не найліпші стосунки з традиційною, особливо політичною частиною діаспори, часті нерозуміння й звинувачення. Завдання персонажів, яких Костянтин вибирає собі в союзники, — підкреслити урбаністичну частину української культури, навіть певну елітарність.

5. Українська традиція

За всієї своєї показової елітарності, Дорошенко не став у позу розкольника, який протиставляє умовне «місто» умовному «селу», як у 20-х роках минулого століття змагалися начебто пролетарські «Гарт» і згодом ВАПЛІТЕ з буцімто сільським «Плугом». Дорошенко за традицію, за народність, навіть у її непопулярних формах. З сільської глибинки він знайде Кмитівський музей імені Йосипа Буханчука й зав'яже його з сучасним мистецтвом. Костянтин зважиться прорекламувати непопулярну в «просунутих» колах громадських активістів Верку Сердючку й зверне увагу саме на її (його) популярність у «народних масах». Щоправда, і тут війна наклала певні нові підходи. Дорошенко визнає талант і позицію. Талант без позиції він роздовбає, позицію без таланту — просто не помітить (а це ще гірше). Тож суржик не заважає Дорошенкові побачити талант. Але без ствердного «Раша гудбай» від Сердючки Костянтин і не помітив би його (її) тепер. Тож народність у важкі часи має бути з народом.

6. Світове єднання

Дорошенко — не лише українець, він — людина світу, вимірює всіх за світовими, а не містечковими стандартами. У Костянтина українська культура є частиною світової, а світова органічно дотична до України. «Така інклюзивність не просто збагачує та додає відчуття гідності. Вона формує здорове розуміння тяглості й цивілізаційної спадкоємності».

Нью-Йорк, Мадрид, Венеція, Дрезден, Баку, Кишинів — у цій книжці ви згадаєте призабуті уроки з географії. Калейдоскоп міст і країн. Виявляється, українське мистецьке життя захоплює простір, і що не менш важливо — український погляд спостерігає за мистецьким життям на різних континентах.

І Костянтин, описуючи чужі проекти, неначе постає їхнім співавтором, тобто стоїть у центрі мистецького єднання України і світу. «Кінець світу та безкінечність світла» — стаття про проект Джана Марії Тосатті в Україні. «Пророцтвом про світ без людей» називає Дорошенко роботу італійця. Кожен, хто дивився на фото розбомблених Мар'їнки та Бахмуту, відчуває, що подібне пророцтво може виявитися не такою вже й грою уяви. Історичні будівлі санаторію Куяльник, описані Дорошенком у 2020 році, мають такий вигляд, ніби зазнали бомбардування.

Щодо місця України у світі Костянтин наштовхнув мене на одну дискусійну думку. Взагалі його тексти розпалюють мозкову діяльність, і це найкращий присуд автору: що може бути більш компліментарним, аніж усвідомлення, що твої слова провокують до процесу мислення, а найкраще, — після осмислення, — ще й до творчості.

Тож ось думка до дискусії: чи варто в незалежній державі відокремлювати предмети «українська література» і «світова література», і взагалі, чи достатньо вивчати лише літературу? Коли Україна була в СРСР, то, очевидно, нам варто було боротися, змагатися й чіплятися за збереження окремого предмету, бо це був наш засіб від асиміляції культурою панівної метрополії. Але нині, за Незалежності? Ми готові стати рівноправною частиною світовою культури? Може, замість літератури слід було б ввести предмет «світова культура»? Саме світова, а не виключно українська. Чому ми вивчаємо в школі поглиблено лише літературу, а решті сфер культури лишаються непрофільні крихти на уроках історії? Може, варто поглиблювати власні знання? Чи не надто ми містечкові у своїй мушлі?

7. Фронда щодо будь-яких влад

Успішного і популярного британського художника Дем'єна Герста Дорошенко припечатувє тавром «конформіст». Це при тому, що ретроспективу робіт митця в Києві водночас вважає подією світового значення.

Конформізм притаманний багатьом митцям, більше того, часто це один з ключів успіху, слави і коштів в мистецькій сфері. Костянтин бачить у ньому зменшення ваги будь-якого митця, навіть найталановитішого. І якщо колег він не береться перевиховувати, то над своїм вихованням працює. Іронія, скепсис, а подекуди відверта дошкульна критика — от помітна тактика взаєностосунків з владами, незалежно від прізвищ.

Стаття «Гучність протесту» — це голос протесту проти цензури за часів Януковича, знищення в Мистецькому Арсеналі роботи Володимира Кузнецова «Коліївщина. Страшний суд». Костянтин собі на підтримку вимальовує ряд нонконформістських проявів в образотворчому мистецтві за радянської доби, навіть якщо такі протести були тихими. Та в українського мистецтва час від часу прорізається голос, і Костянтин цей голос демонструє на письмі.

У «Венеційському шулерстві», а це час президентства Порошенка, Дорошенко роздовбує Мінкульт, рішення якого оголошує «шулерським», за те, що «пролетіла», тобто не з'явилася проанонсована «Мрія» над Венецією з її бієнале. Ех, знав би Костянтин тоді, що через кілька років цю «Мрію» вже за нової влади профукають і залишать на поталу російським фашистам у лютому 2022 під Гостомелем.

У статті «Подвійна ганьба в Музеї Івана Гончара» (а це травень 2020 року) дістанеться вже двом владам, і прийдешній, і колишній. Новій за те, що співробітники Державного бюро розслідувань вломилися в приміщення Музею Івана Гончара,

зламавши двері й виштовхнувши директора, а потім заблокували вхід, і все це з метою не допустити виставку з домашньої колекції попереднього президента Петра Порошенка. А Порошкові-колекціонеру Дорошенко переміє кістки так, що це може відбити охоту йому виставляти свої скарби ще коли-небудь і де-небудь. Тут і критика родини Порошенка за ставлення до культурних інституцій як до сфери обслуговування. Тут і висміювання якості експонованого — «класичний смак пострадянських скоробагачів», «бундючна колекція пострадянського олігарха». А добив ударом нижче ватерлінії: вказав на неприпустимість політику, що показово заграє з патріотичним електоратом, хизуватися роботами махрового російського шовініста й путініста Іллі Глазунова.

Навіть якщо якась подія, пов'язана з владою, є вже об'єктом дошкульної негації з боку Костянтина, він однаково не лишає іронії й скепсису для годиться, здається, для того, щоб не прищепити в собі зародки конформізму. В статті «“А я в попа обідала”, — сирітка сказала», де йдеться про зустріч представників культури, мистецтва і спорту з президентом Зеленським, найвипуклішим порівнянням стала «старожитня радянська традиція ходоків до Леніна».

Дорошенків підхід: якщо влада робить щось корисне для культури, то можна віддати належне. А от прогинатися — не варто.

8. Розширення меж толерантності, антицензура

Дорошенко йде за мистецькими трендами часто проти політичних. У лютому 2014 не кожен міг собі дозволити постібатися з популярного президента Києво-Могилянки Сергія Квіта, який кинув принизливе «Лайно!», достроково закриваючи

виставку «Українське тіло», де, зокрема, була представлена частина малюнків Анатолія Белова «Моє порно — моє право». Дорошенко може собі дозволити стати на захист мистецтва. Варто нагадати, що законодавча заборона порнографії в Україні відбулася не так давно й була прийнята помаранчевою більшістю у Верховній Раді, тобто теоретично просунутішою політичною силою на той момент. От тільки просунутість у політичному протистоянні з опонентами не давала часу споглядати над естетичним спрямуванням країн євроатлантичної цивілізації, яка, на відміну від закритих суспільств, ставиться до сексуальних зображень не за лекалами московських духовних скреп. Те, що мистецька цензура може бути геть не ніжною, засвідчила справа Олеся Ульяненка, неординарного письменника, якого Комісія з питань суспільної моралі, згідно з чинним законодавством, цькувала за «секс і насильство» в романі «Жінка його мрії». Олесю сильно цим переймався, аж надміру, і невдовзі пішов з життя в 48 років.

9. Світоглядна і територіальна інклюзивність української культури

Дорошенко показово розширює межі української культури. Забуті й маловідомі імена, емігранти, мовно, етнічно, ідеологічно й політично непопулярні або викреслені на догоду панівним теоріям — він готовий розкрити обійми для всіх, кого народила українська земля. Принцип землі, не крові, не мови, не політичної лояльності, і навіть не таланту, принцип землі засвідчує належність до української культури.

Описуючи виставку «Випробування Ессад Бея» в Баку, присвячену народженому в Києві азербайджансько-німецькому авантюрнику й письменнику єврейського походження Леву

Нуссімбауму, Дорошенко органічно долучає його до української культури, тільки не в традиційному мовно-етнічному прокрустовому ложі, а до ширшої, дорошенківської української культури.

До вже згадуваних Пріцака, Шереха, Грабовича, Андієвської Дорошенко додає і акторку Мілу Йовович, і музиканта Євгена Гудзя, і режисера Романа Віктюка, і фотографа Бориса Михайлова, які в різний час, з різних причин і в різні світи виїхали з української Батьківщини.

Дорошенко розширює межі поняття «Україна» в статті «Україна — це культура» — розширює межі і української культури, і розуміння українськості. Він розширює український пантеон.

Ця ідея підточуватиме підвалини українського традиційного націоналізму, який зводить українську ідею й українську націю лише до мовно-етнічної складової. Розглядати все, що витворила Україна як українську культуру — це прорив. Тож згадки про «українську хвилю постмодерністів» (стаття «Живий музей») в образотворчому мистецтві кінця 80-х — це нагадування, що далеко не всі із цих митців володіли українською чи були етнічними українцями, та ми не маємо права виривати їх з української культури й дарувати їх колишній імперії.

Дорошенко нагадує, що значна частина української творчої еліти — це успішні радянські діячі. Наводить приклад Довженка, «священної корови» української інтелігенції в силу свого безперечного таланту. Нагадувати, що Довженко — комуністичний агітатор нині не прийнято. Бо все комуністичне нині наче пов'язують лише з російською інвазією. Прикрим же історичним фактом є те, що в Україні в більшовицькі ідеї повірили багато хто: і політики, і митці, і селяни з робітниками. До усвідомлення нашої спільної відповідальності за злочини

більшовицького режиму ми прийдемо ще нескоро. Щось же робили 500 тисяч українських комуністів під час Голодомору. Очевидно, що значна їхня частина відбирала хліб у селян. А Довженко — своєю геніальною «Землею» створював мистецький фундамент для тієї експропріації. Та в нас не дуже прийнято звертатися до першоджерел. Окрім того, щоб із завмиранням серця цитувати західні рейтинги, де «Земля» потрапляє до сотні фільмів усіх часів і народів, варто цю стрічку переглянути, щоб побачити — це очевидна агітація за колективізацію. Яка, зрештою, і стала прямим інструментом Голодомору. Так, фільм талановитий, так, там проривна еротична сцена, та ще й наповнена потужною енергетикою, та це не скасовує її пропагандистської мети — допомогти радянській владі закріпити українських селян. Зрештою, у свої улюбленці з України Сталін обирав талановитих персонажів — що Довженка, що Булгакова, хоч вони геть по-різному допомагали впроваджувати московські наративи. Але ж допомагали.

Тим не менш, це наша історія, ба' більше, складова нашої культури, і хто як не Дорошенко наважується про це нагадати. Когось покоробить, що я пишу, що і Довженко, і Булгаков є частиною нашої історії культури? Дорошенко йде ще далі: у цій статті, він нагадує, що туди ще вліз і Лазар Каганович, родом з Київщини. Усвідомити, що Україна стала батьківщиною не лише естетів і щирих патріотів, іноді важко, та це дорослішання. Принаймні Дорошенка читають люди з дорослою свідомістю. А щоб врівноважити Кагановича, Дорошенко до збірки включив і статтю «Україна — батьківщина слонів». Ну, щоб не комплексувати перед імперіями, які завжди страждали на гігантоманію.

10. Етнічна інклюзивність української нації

Важливий аспект, про який Дорошенко ніколи не забуває, — це етнічна інклюзивність. Згадки про кримських татар ви зустрінете неодноразово в книжці. І це не данина моді чи раптове прозріння після фашистської російської окупації Криму. Всі, хто знає Костянтина, підтвердять, що в нього це системна діяльність, яка виходить за межі його публіцистичних талантів. Коли в статті «Бентега і надія» Костянтин описує, як художник Юрій Нікітін у співпраці з кримським істориком Олексою Гайворонським у 2008–2009 роках створив першу в історії художню реконструкцію портретів кримських ханів із династії Гераїв, то сам Костянтин не стоїть осторонь від цього проекту. Він не забуде нагадати, що Приморськ у Запорізькій області носив ім'я Ногайськ і належав до історичного Криму, не полінується протегувати діячів кримськотатарської культури на виставки чи конференції. Бо в Дорошенка чітка світоглядна конструкція: якщо Крим — це Україна, то кримськотатарська культура — частина української. Відповідно, її слід досліджувати, нею слід опікуватися, її треба розвивати й поширювати.

Аналогічну позицію Дорошенко засвідчує й до ромської культури, і це знову значною мірою плавання проти течії, адже в частини радикальних націоналістів ще не так давно простежувалися не просто антиромські настрої, а й варварські дії.

І абсолютно провокативна назва статті «Українець Ройтбурд». Російськомовний єврей, одесит, якому закидали порнографію у творах, подається як українець. Це зухвало, це показово і, зрештою, це — справедливо. Мені приємно, що цю статтю в пам'ять про спільного друга Сашу Костянтин написав на моє прохання до нашої спільної книги «Українська мрія. 25 сходинок до спільного щастя». Завдяки етнічній інклюзивності українська нація стала повнокровнішою, стала багатшою.

11. Перемога замість поразки

Нам необхідні перемоги. «Проте усвідомлення цього, як і зменшення соціальної напруги на ґрунті історії, відбудеться в українському суспільстві тоді, коли ми відкинемо застарілу модель сприйняття себе жертвою історії, відчувши власний досвід її творення, що ніколи не переривався».

Дорошенко пише історію успіху. Це не традиційний плач Ярославни, і замилювання віктимізацією. Кожна нова виставка, кожен новий перформенс, кожне повернуте ім'я — це набуття, це збагачення, це сила. Дорошенко любить успіх, він любить впевнено себе почувати, і коли ти читаєш статтю за статтею, то тебе переповнює гордість за успіхи, хоч начебто не ти до них спричинився. Костянтин надихає. Це важлива функція. У давнину перед битвами в багатьох народів використовувалися музичні інструменти як мобілізаційний стимул. Книжку Костянтина можна використовувати для відчуття нашої сили, для відчуття наших перемог. А перемоги нам потрібні.

Та Костянтин не бездумно закликає до перемог без урахування наслідків і ціни. «Ціна перемоги». Стаття начебто про фільм «Атлантида» Валентина Васяновича, та насправді, як і фільм, — про майбуття. Дія відбувається на території Донбасу в близькому майбутньому, в 2024 році, після деокупації наших територій.

Висновок Дорошенка: «ціною кожної перемоги є життя, що безповоротно змінилося» — це написано в листопаді 2020 року.

12. Позитив до друзів

З Дорошенком приємно дружити. Він уміє знаходити добрі слова до тих, кого шанує, і не лише до тих, із ким дружить.

Одні назви статей чого варті: «Мельниченко — мій кумир», це про фотографа Сергія Мельниченка. Або «Берегиня Верка», а це, щоб ви не сумнівалися, про Верку Сердючку. І не боїться ж Костя, що його заклюють пуристи-суржикофоби за порівняння комедійного персонажа зі «святою Берегинею»!

Знайдемо позитивні згадки про кураторку й дослідницю Євгенію Моляр, закоханого в київську архітектуру Семена Широчина тощо. Комусь присвячена окрема стаття, а когось згадує мимохідь, але тепло й вчасно. Мені особисто приємно, що Костянтин знайшов місце позитивно згадати й Студентську революцію на граніті 1990 року, сприймаю це не лише як визнання історика, а й як дружній жест.

Іноді ви навіть не відразу зрозумієте, що йдеться про комплімент. «Усе, що робить Кирило Проценко, лишає враження гедоністичної безтурботності», — це зі статті «Дух дрібниць».

Для того, щоб зрозуміти, що це похвала, а не критика, (бо термін «гедонізм» далеко не однозначний), слід знати Костянтина, для кого гедонізм є сенсом життя, він вважає, що людина створена для насолоди, а значить, ті, хто оспівує насолоду (гедонізм) — співці життя.

Знайти кілька публічних позитивних слів про друзів — це вміння поборювати в собі заздрість і ревності, які є в кожній людині. Костянтину це вдається.

13. Нестримність, кураж

Для Дорошенка публіцистика — це не просто форма донесення інформації (що, безперечно, важливе), — це різновид мистецтва. А якщо це мистецтво, то має бути звабливим. Читач

не повинен лишатися байдужим, він гортає не занудні підшивки газет чи скролить стрічку новин в інтернеті. Читач повинен відчувати, що він занурюється не лише в інформацію про мистецтво, а в саме мистецтво. Костянтин володіє словом як думками, і ці слова він не фільтрує до дистиляції, він кидає їх, щоб вони викликали емоції.

Перо Дорошенка може бути вбивчим, воно може припечатати. «Музей і митець збіглися в лицемірстві» — це він про виставку художника Максима Кантора в статті «Згвалтування України в люксембурзькому музеї». Костянтин кохається на письмі, він куражитья. Окрім участі Костянтина в проекті «25 сходинок», я його ще втягнув до співпраці в книжці «Сковорода і Ми». Ця книжка вибивається з традиційного сквородинознавства, вона не стільки про Григорія Сковороду, скільки про нас. Я спеціально зазначив «Ми» з великої літери, за задумом «Ми» мали стати рівнозначні «Сковороді», засвідчити, що ми, українці — вільні люди, відповідно, маємо право й можливість доповнювати, розвивати думки своїх предків, або навіть їх заперечувати, чи вносити щось власне в ідейний простір. Звертався я з пропозицією стати авторами статей до тих, хто спроможний мислити самостійно, звісно, до Костянтина — одного з перших. Його означення способу мислення й життєдіяльності Сковороди як «божественний кураж» є по собі вже мистецьким витвором, й у двох словах дає більше, аніж інші намагаються висловити в грубесних томах. Про кого б не писав Костянтин — він пише про себе, він визначає себе, і от той «кураж», який він справедливо приписав Григорію Сковороді, — це ж і стиль життя самого Костянтина. Навіть цієї книжкою він куражитья. Тому й у заголовок передмови я виніс його кураж.

14. Пошук ідей і сенсів

Найголовніше, що почав з віком робити Дорошенко — став на шлях ідеєтворення. Світом правлять ідеї. І успіхи, і поразки нашої України протягом історії лежали й лежать саме в ідейній площині. Саме тому Україна так потребує Світоглядної Реформації. І Дорошенко — один з таких ідейних реформаторів.

«Як побудувати загальну історію для України та українців». Це лише ззовні має вигляд назви статті, насправді — це завдання, яке перед собою ставить Костянтин Дорошенко. Формально він не пише історичні підручники, принаймні поки що, хоч за фахом він якраз історик. Та він пише історію в кожній своїй статті. Світоглядна концепція в нього незмінна, він її озвучив словами Омеляна Пріцака, перед яким благоговіє: «Є тільки одна історія, один процес світового розвитку — світова історія... Власна “національна” історія — це складова частина всесвітнього історичного процесу». І Дорошенко намагається виміряти свої знання, свої судження згідно із цим стратегічним баченням, і привчати до цього (світового контексту) своїх читачів. Складовою цього процесу Костянтин вважає інклюзивність. У тій же статті він розгортає тезу, чому ми не маємо відчувати себе виключно постійною жертвою. Тут же обґрунтування залучення до української культури всієї шеренги тих вихідців з України, хто досяг успіху за кордоном. Безперечно, це фундаментальна стаття. Та вона не одна, сенси розкидані скрізь, їх лише слід розглядати, збирати й осмислювати.

Деякі формулювання жорсткі й непопулярні. Так, Дорошенко має зауваження щодо терміну «декомунізація» в Україні. Стверджує, що логічніше було вживати терміни «дебільшовізація» і «дєрадянїзація». Він пише: «У результаті ми отримуємо ідеологію, національну лише за формою, де одних

ідеологічних кумирів замінюють іншими, пропонуючи настільки ж некритичне їхнє сприйняття, як і в СРСР. Замість культури пам'яті, що передбачає вивчення національної історії в її повноті, без міфологізації, нам накладається політика пам'яті — варіант, цензурований під кимось визначені для нас норми. Як наслідок, “декомунізація” здійснюється більшовицькими методами — знищенням небажаних пам'яток історії та культури замість їхньої музеєфікації, аналізу та сучасного коментаря».

З деякими його ідеями я б залюбки посперечався.

Наприклад, з його трактуванням колоніалізму. Іронія, що це зі статті про Атлантиду, яка дала назву першому розділу. Мені ближчі західні дефініції, з якими якраз Дорошенко не погоджується. Україна була радше провінцією, аніж колонією. Та я люблю сперечатися з Дорошенком. Узагалі полемізувати слід з тими, хто володіє в якійсь сфері знаннями, більшими за твої, — тоді в тебе є шанс збагатитися, а друге, як я й уже писав, — він розумний, він насичується від мене, як я від нього, а значить, він той, хто сприймає аргументи, і за якийсь час ти побачиш, що він уже оперує твоїми тезами, як своїми, сприйнявши їхню переконливість. Тобто він страшенно цікавий як союзник. Він Атлант. З ним можна рухатися єдиним фронтом. А таких небагато, погодьтеся.

15. Щастя

«Будь щасливим!». Формально ви не знайдете в книжці жодної статті, присвяченої питанню щастя. Та коли завершуєш читати останню сторінку, ефемерне відчуття щастя стає осяжним. Дорошенко живе, як пише, і пише, як живе, він сам відчуває себе частиною мистецтва й культури. Щастя —

займатися тим, від чого кайфуєш. Перед вами книжка щасливої людини.

Історик, славіст, літературознавець, енциклопедист Юрій Шевельов називав себе «позасистемним критиком». Костянтину в самосприйнятті близьке таке формулювання. Я б заперечив. І щодо Шевельова, і щодо Дорошенка. І один, і другий є системними. Просто вони виламуються із загальноприйнятих систем, та не лишаються сторонніми спостерігачами чужих систем. Шевельов збудував власну контрсистему, а Костянтин торує тим самим шляхом, точніше своїм, але в тому ж напрямку. Він творить контрсистему і робить це зі смаком і на куражі. Тож нехай буде визначено так: Костянтин Дорошенко — контрсистемний критик.

А тепер переходимо до дружньої критики.

Чого мені не вистачило в книжці? Мені не вистачає підсумку. Уявіть себе під час «Золотої лихоманки». Ви кайлом б'єте породу, ви ловите кайф від очікування, нарешті ви знаходите золоті піщинки, згодом — велетенські самородки, ваша торбинка переповнюється золотом (яскравими думками від автора), і так — на сусідній ділянці (ще в одного читача), і на сусідній (ще в одного), і далі-далі, скільки є золотоносних ділянок (скільки примірників Костиної книги). Чого ж не вистачає? Легендованої історії. Підсумку. Ми знаємо про «Золоту лихоманку» завдяки книгам і фільмам, де оповідається, розжовується, пояснюється й міфологізується. Першою книжкою, яку я прочитав у 6 років, були оповідання Джека Лондона про «Золоту лихоманку». В книзі Кості я поналовлював безліч золотих піщинок, та мені не вистачає легенди від самого Костянтина. Його підсумкового слова, про те, яка піщинка найзолотистіша, яка вартувала найбільше його зусиль і праці, яка має сяяти найбільше. Я розумію, що за задумом, у книжці зібрані тексти різних років, та можна було б піднапружитися

авторові й зробити власне підсумкове післяслово. Зрештою, якщо він напружив мене з передмовою, яка мені вартувала нервів і безсонних ночей, чому вирішив вийти сухим з води? Це несправедливо, мав би теж постраждати для загального блага.

Ну, і друга річ, за яку давно хотів розтрошити автора, — так це за його куріння. Ви скажете: про куріння нема жодного слова в жодній статті його книжки! То що? Ви ж знаєте, що автора ніколи не можна відокремлювати від стилю його життя й мислення. Дорошенко куражиться не лише в сенсах, він куражиться і у формах. Давно зробив кляту сигарету стилем свого життя й іміджу. В інстаграмі він підписується не інакше як «kyivsmoker», воліє бути зафіксованим на фотках у клубах диму, свариться в ресторанах, якщо там забороняють курити на літніх майданчиках, він є фанатом тютюнокуріння. Не певен, що він так залежить від тютюну, в мене враження, що йому до вподоби йти проти течії в якихось візуальних вимірах. Якби курили всі, цілком можливо, він зневажливо посміювався б з курців і перейшов би на інші стимулятори. Та він куражиться. Як людина, яка пишається тим, що зав'язала колись з цією згубною звичкою (а курих по дві пачки щодня), і не маючи можливості вплинути на свого друга, я маю натомість можливість дістати його хоч у цій передмові. Зрештою, якщо він може куражитися, чому ми з вами не можемо? Атланту це однаково не завадить.

Атлант продовжує тримати небо. Робить це весело, на куражі. Йому замало функції бути мовчазним силачем. Його кураж — це поширення знань і ідей. Він розмовляє з небом. І Атлант Костянтин Дорошенко не залежить від Атлантиди, є вона чи йде під воду. Атлант тримає небо за будь-якої негоди, і за будь-якої нагоди. Якщо вам до вподоби — ставайте поруч. Не вистачить сил тримати небо? Не страшно. Ознайомтеся з думками Атланта, його ідеями, поширюйте ці ідеї. Або поширюйте власні. Спіймайте свій кураж. Ви теж можете стати Атлантами.

Українська Атлантида

«Русській мір» — єресь чи неонацизм?

Доктрина «русского міра» (російського світу) стала базисом експансіоністської політики путінської Росії. Поставивши при владі свого висуванця, представники російських силових структур були свідомі економічної та технологічної відсталості власної країни. Ідея розвитку в прозорій співпраці із західним світом не влаштуувала їх через вимоги цього світу щодо прав людини та інших універсальних цінностей.

На тлі економічних потрясінь 1990-х, що призвели до масового зубожіння на всьому пострадянському просторі, у Росії розпочалася пропаганда з дискредитації ліберальних, а згодом і демократичних цінностей, яка вийшла на рівень державної. Зростання економіки завдяки світовій кон'юктурі попиту на російські енергоресурси й результатам ринкових реформ супроводжувалося роздуванням реваншистських ідей, культу ретроспективної величі та ксенофобських настроїв, історично притаманних російській культурі.

Наявність у Росії ядерної зброї підживлювала її браваду навіть у роки вбогості й животіння, а економічна стабілізація гальванізувала сутність російської державності. За зростання комфорту російське суспільство сплатило відмовою від прав і свобод, практикуючи замість них ритуали національної мегаломанії.

Ідея «русского міра» як імперського проекту в протистоянні колективному Заходу була артикульована в середині 1990-х у колі Московського методологічного гуртка — російських

інтелектуалів, які болісно переживали програш у галузі світової гуманітаристики.

«Сьогодні для Франції розповсюдження французької філософії може бути одним з останніх конкурентоздатних транснаціональних виробництв. Бо на ринках вина й сиру, на ринках атомної енергетики й автомобілебудування вони поступаються своїми позиціями. Та зате Фуко — найбільш читаний філософський автор в американських університетах», — ревно зауважував методолог Петро Щедровицький, один із батьків концепції «русского міра». Він наполягав на тому, що в Росії сформувалися «специфічні способи мислення, які кардинально відмінні від того, про що пише Габермас, і від того, про що пишуть сучасні французькі філософи».

Близько 1997 року Щедровицький зі співавторами запропонував бачення «русского міра», за яким «сьогодні Росія влаштована так, що в кордонах Російської Федерації і в тій “Росії”, що не окреслюється цими просторовими кордонами, — однакова чисельність людей». До складу так званої «зовнішньої Росії» методологи записали всіх, хто говорить російською мовою, незалежно від національності, громадянства та їхньої власної волі. «Включалися й білінгви, оскільки інакше б не виходило такого точного кількісного збігу», — зізнається Щедровицький. І підкреслює, що доктрину цю визнав саме Путін: «Він став вимагати від низки державних чиновників ставлення до росіян за кордоном як до потенційних громадян».

За Путіна починається постійна й структурна реалізація такого ставлення через пропагандистську, економічну, шпигунську та підривну діяльність на територіях сусідніх із Росією держав, що триває десятиріччя. Її результатом стала війна з Грузією, анексія Криму й кривава авантюра з «ЛДНР», а тепер й імперіалістична агресія проти України. «Адже це спосіб пристосування, адаптації Росії як РФ до глобалізації, —

пояснював “руській мір” Щедровицький. — Маленькі країни пристосовуються шляхом пропускання глобалізації, а великі — шляхом входу в простір глобалізації. Вони шукають спосіб пристосуватися до глобального світу: або шляхом колоніального захоплення, або шляхом діаспор. <...> Росіяни за межами РФ — це наша імунна система щодо глобалізації, що нагряне не за рік або два, а за 50 років. Її удар буде сильним, набагато сильнішим, ніж усе, чого ми зазнавали впродовж останніх 15 років».

Сьогодні ми бачимо, що доктрина, запропонована методологами заради порятунку імперського конструкту Росії, у реальності веде до краху. Бо трактує «велич» держави поза категоріями економіки, етики, свободи й соціальної вмотивованості, які лежать в основі лідерства філософської думки Заходу. У глобальному протистоянні сили закону і закону сили побудований на другому «руській мір» виявляється приреченим як більш примітивна система. Але його викорінення — питання усвідомленої і скоординованої міжнародної протидії.

Популярна політологія говорить про вплив на російську верхівку в її розгортанні до шовіністичного мілітаризму ідеолога євразійського руху філософа Олександра Дугіна. Реальність показує, що значення цього демонізованого персонажа є вельми перебільшеним. Путін — фетишизований образ великого хана в геополітичних фантазіях Дугіна, тоді як внутрішня і зовнішня політика російського диктатора не характеризується жодними сантиментами до тюркського та азійського світу.

Вимушений орієнтуватися на Китай, як більш слабкий партнер у протистоянні Заходу, Путін залишається вірним сталінському баченню імперії, де панує «великий російський народ». Саме за нього підняв перший тост на бенкеті на честь перемоги в Другій світовій війні радянський вождь, миттєво й

категорично знецінивши подвиг і трагедію представників усіх інших національностей СРСР, що пліч-о-пліч поборювали нацизм. Проте концепція «руського міра» всотала й ірраціональність, яку Дугін протиставляє західному інтелектуалізму.

Озвучити цей «духовний» складник російської неоколоніалістської доктрини, як і піднести саму назву «руській мір», доручили у 2009 році новообраному патріарху Московському Кирилу.

«Ядром “руського міра” сьогодні є Росія, Україна, Білорусія, і святий преподобний Лаврентій Чернігівський висловив цю ідею відомою фразою: “Росія, Україна, Білорусь — це і є свята Русь”. Саме це розуміння “руського міра” закладене в сучасній самоназві нашої церкви. Церква називається російською не за етнічною ознакою. Ця назва вказує на те, що Російська православна церква виконує пастирську місію серед народів, що приймають російську духовну й культурну традицію як основу своєї національної ідентичності або принаймні як її істотну частину. Ось чому в цьому сенсі ми й Молдову вважаємо частиною цього “руського міра”», — поспішив проголосити експансіоністські претензії Кирил.

Інструменталізація церкви, її зрощення з державою стали наріжним каменем у побудові Кремлем свого антисвіту в протиставленні секулярній цивілізації Заходу. Проте амбіції «руського міра» були засуджені й християнською богословською спільнотою. Волоська Академія богословських досліджень (Греція) оприлюднила декларацію, яку підписали понад триста богословів з різних континентів і країн включно з Росією. Документ засуджує вчення «руського міра» як єретичне, таке, що порушує засадничі принципи світового православ'я.

Декларація констатує: «Від 2014 року, коли Росія анексувала Крим і почала проксі-війну на українському Донбасі, аж до

початку повномасштабної війни з Україною та в ході цієї війни Путін і патріарх Кирил використовують ідеологію “руського міра” як основне виправдання вторгнення. <...> Це вчення стверджує, що цьому “руському міру” протистоїть корумпований Захід, очолюваний Сполученими Штатами та націями Західної Європи, що вже капітулював перед “лібералізмом”, “глобалізацією”, “християнофобією”, “правами гомосексуалістів”, які розширюються завдяки гей-парадам, та “войовничому секуляризму”. Проти Заходу та проти тих православних, що вже впали в облуду та розкол (такі, як Вселенський патріарх Варфоломій, та інші помісні церкви, що його підтримують) виступає Московський патріархат разом із Володимиром Путіним, як справжні захисники православного вчення, яке вони трактують в категоріях традиційної моралі, ригористичному й непорушному розумінні традиції та пошани до Святої Русі. <...> Ми відкидаємо ересь “руського міра” і ганебні дії російської влади щодо розв’язання війни проти України, яка спричинена цим мерзенним вченням, що не має виправдання — за потурання Російської православної церкви, як дії глибоко не-православні, не-християнські і противні людству».

Але «руський мір» — не лише ересь. Він є неонацистською ідеологією: має конкретного тоталітарного вождя, містить у собі та використовує у своїй риторичі й політиці шовіністичні, фашистські, расистські, ксенофобські ідеї, заклики, образи й цілі. Його мета — та сама, що в націонал-соціалістичного вчення Гітлера: насильницьке розширення імперського простору під приводом особливого цивілізаційного права та шляху.

Про це свідчать слова Владислава Суркова, котрий за мандатом кремлівської верхівки займався впровадженням доктрини в життя: «Для мене що таке “руський мір”? Це всюди,

де люди говорять і думають російською, або де дуже поважають російську культуру, там, де бачать в російській моделі національного розвитку альтернативу для того, що в них є вдома, там, де поважають нашого Путіна, там, де люди бояться російської зброї, — це і є наш вплив. Це також будь-яка країна, що сподівається на Росію, на її захист і заступництво, на те, що вона може прихилитися до неї у випадку конфлікту. <...> Ця ідея “русского міра” — бути поверх бар’єрів, дивитися далі своїх кордонів, і якомога більше взяти в цьому світі, володіти світом в чистому сенсі цього слова, адже російська експансія не корислива... ми не торговельна імперія, ми імперія не корисливості, ми нерентабельна імперія — цим ми відрізняємося від англосаксів». Чисте насилля, безпрецедентне свавілля і нахабство.

«Русській мір» не враховує ані міжнародного права, ані суверенітету інших держав, ані волевиявлення окремих народів, не кажучи вже про права й свободи кожної окремої людини, яку Москва вписує до свого світу автоматично. 2014 року створена «Декларація російської ідентичності», за якою «росіянин — це людина, що вважає себе росіянином, не має інших етнічних уподобань, говорить і думає російською мовою, визнає православне християнство основою національної духовної культури, відчуває солідарність із долею російського народу».

Що чекає на тих, навіть російськомовних людей, які не готові визнати цей символ віри, бажають залишатися громадянами власних країн, — ми бачимо сьогодні щодня в Харкові, Маріуполі, Чернігові, Мелітополі, Ірпені та інших українських містах, які зазнають нищення від вандальської російської навали. «Жити під ними — це і є смерть», — написав мені друг з окупованого «русским міром» Херсона.

Війна Росії проти України не залишає сумніву в тому, що доктрина «русского міра» несе загрозу всьому людству. Ця

ідеологія має бути засуджена світовим співтовариством і юридично заборонена як неонацистська, тоталітарна та екстремістська.

Березень 2022

Хапаючи життя, як повітря

Воєнний Київ з його укриттями та опустілими вулицями, шлях, який долають біженці з атакованих росіянами українських земель, зосереджений ритм Львова, Івано-Франківська, Чернівців, інших міст невпинної волонтерської праці й прихистку для потерпілих, будні бійців ЗСУ та тероборони, — Вера Бланш фіксує реальність війни, якою накрило наш світ.

Подорожуючи з міста у місто, до польського кордону і назад, до передової, залізницею, автівками, автобусами, вона всотує оком, камерою і серцем долі, стани і переживання людей України часу випробувань, втрат і метаморфози, часу нового самоусвідомлення в солідарності.

Ефектна висока білявка, навіть у чорному воєнізованому вбранні вона має вигляд індивідуальний, розкутий, вільний. Акредитована в ЗСУ фотокореспондентка Вера Бланш починала працювати на території моди та мистецтва. Навчалась у Санкт-Петербурзькій школі фотографії, лондонському *Central Saint Martins* як стилістка, постановниця й фотографка. Співпрацювала з британським виданням *Fucking Young*, італійським *Labotanica*, українськими *Vogue*, *Harper's Bazaar* та *Marie Claire*.

Життя в Лондоні скерувало Веру в бік мистецтва, в Україні вона знайшла натхнення в творчості Влади Ралко. А на міжнародному симпозіумі «BIRUCHIY 021. Час, що не втрачено» в Приморську на Азовському морі, у спілкуванні з фотографом Олександром Гяделовим, кінорежисером Іваном Сауткіним, художником Олексієм Саєм та іншими митцями з України, Іспанії, Білорусі, відкрила нове розуміння власної творчості.

«Я обожаю Лондон, фешенебельний, сповнений стилю, де на кожному кроці можна зробити кадр, гідний найвибагливішого глянца, — говорить Вера Бланш, — Цього мені не вистачало в Україні і я вирішила знайти своє візуальне рафіноване укриття в середовищі художників. Але відкрила щось зовсім інше, що виявилось набагато сильнішим та важливішим для мене — безцінність буття, красу вітальності в усіх її проявах. Щовечора в санаторії “Райдуга”, локації нашої резиденції, ми говорили про історію і сучасність України, про Майдан і Крим, про тіні й драми минулого, як от колишня назва Приморська — Ногайськ, на честь народу, який колись там жив і був розчинений російсько-радянською імперією».

Фотографуючи учасників симпозіуму, життя невеличкого приазовського міста і його напівзанедбаних курортних зон, художниця розкривала актуальну для себе образну мову. Мінімум ефектів, максимум відкритості — до природного, живого, миттєвого. До спонтанності руху життя, який, на відміну від планів і схем, насправді формує сучасне, проектує майбутнє.

Герої тих кадрів Вери ніби вийшли з кіно італійського неореалізму, котре перетворювало простих людей на кінозірок. Вони сильні своєю беззахисністю, довірою до моменту. Як море, у цьому випадку — Азовське. Найменш глибоке на планеті, воно так само захоплюється своїми хвилями, відливами і припливами, як його більш могутні брати. Як захоплюється своїми емоціями й почуттями кожна людина.

У сьогоднішніх роботах Вери Бланш люди і світ такі, як коли б вони не знали, що їх знімають. Прекрасно прості.

Приморськ нині окупований ворогом. Скасовуючи стереотип про розніжену приспану вдачу пострадянських курортних містечок, його мешканці виходили на мітинги проти загарбників і тим самим підкреслювали, що вони — громади

вільної країни, свідомі власної гідності і права на вибір. Як виходять на площі Херсона, Маріуполя, Славутича та інших захоплених карателями тюрми народів міст наші співвітчизники, попри кулі й сльозогінний газ, залякування, викрадення й терор.

Нинішня перманентна подорож Вери Бланш змученими шляхами України — данина поваги й любові до приморців і до всіх українців сьогодні.

«Кожен із нас має підтримати хоча б одну людину поряд. Це називається тримати стрій. Тоді ми ніколи не втомимось, усе витримаємо», — звернулася до співгромадян міністерка з питань тимчасово окупованих територій України Ірина Верещук. У кожному кадрі Вери Бланш — ця мовчазна й промовиста підтримка. Підтримка самому життю.

Уміння сконцентруватися на деталях, фактурі, спіймати їх камерою так, що світлина ніби викликає тактильні відчуття, відтворює в застиглому зображенні порив вітру, навіює запах — тут у несподіваний спосіб розкрилося бачення Вери, треноване фаховими зйомками моди. Вишкіл акцентування спеціального, штучного, постановочного підкорився волі життя. Світлини Бланш — уперте протистояння війні як смерті.

Художниця бореться за окрему мить, кожне свідчення, видимий акт життя. Зберігає їх і навічно продовжує — у погляді воїна чи директорки мистецького центру, в коробках гуманітарної допомоги чи запрошенні до «Кави зі смаком милосердя», у кадрах роботи комунальників, у поодиноких продуктах на спорожнілих полицях магазину, які хтось залишив невідомому іншому, не забравши останнє собі.

Як людина після задухи хапає ротом повітря, не може зупинитися в насолодженні ним, Вера Бланш вловлює кожен образ реальності, творення, збереження, руху й розбудови, прориву з жахливого мороку війни. У цьому ритмі, цим

диханням живе вся сьогоднішня Україна, протиставляючи смертоносному кадавру імперії вічноживий дух свободи.

Фінал цієї драми із тисяч тендітних, людяних кадрів можливий один: перемога живого. Перемога України. До неї мусимо здолати певну дорогу. Поруч і разом із нами на ній — художниця Вера Бланш.

Березень 2022

Неможливий проєкт для неможливого часу

Так про виставку «Це Україна: Захищаючи свободу», що відкрилася в рамках 59-ї Венеційської бієнале, говорить її куратор Бйорн Гельдгоф.

Проєкт став блискавичною відповіддю на російську агресію. Лише чотири тижні пройшло від розробки концепції до побудови на двох поверхах середньовічної Скуола гранде делла Мізерікордія експозиції з робіт сучасних українських та іноземних митців, а також музейних шедеврів з України.

Для практики подібних міжнародних імпрез це справді неможливі терміни. Але війна вимагає швидких і сміливих рішень. Тут, як і на фронті, Україна продемонструвала потенціал. *PinchukArtCentre* реалізував проєкт у партнерстві з Офісом Президента України, Міністерством культури та інформаційної політики, у співпраці з Національним художнім музеєм України, Національним музеєм у Львові ім. А. Шептицького, міжнародними інституціями.

Традиційно у Венеції *PinchukArtCentre* представляв виставку переможців свого *Future Generation Art Prize*, конкурсу для молодих художників з різних континентів. Останніми роками його експозиції сперечалися з головним проєктом бієнале в проговоренні актуальної цивілізаційної адженди. Конкурс є візитівкою *PinchukArtCentre* на міжнародній артсцені. 2021 року у Києві він укотре продемонстрував цікаві твори та рішення. Проте, уже маючи домовленість про участь в офіційній паралельній програмі бієнале, інституція зробила вибір на користь суто української проблематики. Артдиректор *PinchukArtCentre* Бйорн Гельдгоф розповідає: «Це був моральний вибір, і він створив прецедент потужної взаємодії. Сьогодні це

спільний проєкт сил приватного та публічного секторів України, що об'єдналися. У реаліях війни українське суспільство демонструє дивовижний приклад солідарності, взаємної підтримки і допомоги. Наша мета — показати цю об'єднану Україну, потужність її самодостатньої культури та міжнародної підтримки».

Початок експозиції окреслюють твори, що дають розуміння тяглості традиції та своєрідності українського візуального мистецтва.

Покрова Богородиці Стефана Медицького — виразно авторське прочитання галицьким спадковим іконописцем XVII століття одного з найпопулярніших образів Божої Матері в Україні. Покрову Богородиці вважало покровителькою запорозьке козацтво. Завідувачка відділу давньоукраїнського мистецтва Національного музею ім. А. Шептицького Марія Гелитович зауважує індивідуальну образність і демократичність Медицького в зображенні Богородиці: «Від неї розходяться стрічки благодаті, а всіх людей вона наче закриває плащем опіки. Тут ми бачимо здорових дітей, калік, знедолених, жінок і чоловіків, заможних і бідних. Різні прошарки населення рівні в очах Богородиці. Вона усіх однаково покриває своїм омофором і за всіх молиться».

Український іконопис з XVII століття поєднує західноєвропейські впливи із безпосередністю народної культури. На відміну від застряглого в каноні російського, його образи стали наближеними до реальних людей, причому простих. У продукуванні тенденцій та окремих шедеврів мистецтво України часом випереджало візію сусідів. Важливим фактором було етнічне та релігійне розмаїття населення українських земель.

Колоніальне ставлення до України, що на століття опинилася периферією, розірваною між Варшавою, Москвою, Віднем,

призвело до апропріації метрополіями виразних мистецьких постатей і досягнень. Але й у таких умовах тут формувалися мистецькі явища, суголосні світовим. Розгледіти їх міжнародні декларатори мейнстріму не поспішали — хто ж вдивляється в провінцію? Але саме провінція, де розмиваються жорсткі вимоги стилю, має культурний потенціал непередбачуваного.

Відсіч, яку зараз дає Україна російській навалі, вразила цивілізований світ. Його авторитети почали прогнозувати появу творів загальнолюдського значення, нових поглядів та ідей у мистецтві країни, що повернула життя поняттям демократії і свободи. Проєкт «Це Україна» пропонує зрозуміти, що ми вже маємо і у своїй спадщині, і в сьогоднішні, те, що варто бачити, чути, вивчати.

«Митці є голосом суб'єктності України, їхні роботи — беззаперечним її доказом», — констатує керівниця Дослідницької платформи *PinchukArtCentre* Ксенія Малих. Твори Марії Примаченко, Тетяни Яблонської, Бориса Михайлова в експозиції — знаки історії цієї суб'єктності в діалозі з поступом цивілізації. Поглиблений коментар до контексту робіт, що з'явилися в Україні в дні нинішньої війни.

З 24 лютого Євгенія Белорусець сорок днів вела в соціальній мережі «Воєнний щоденник». Свого часу вона фотографувала наслідки війни, що триває на Донбасі з 2014-го, описувала долі жінок, які мусили її пережити. Нині ж у рідному Києві сама опинилася в центрі воєнних подій. «Я постійно читав щоденники Євгенії, це стало свого роду щоденним ритуалом», — зізнається Бйорн Гельдгоф. Зараз вони стали основою інсталяції на виставці.

Такою ж інтимною рефлексією безпосередньої зустрічі з війною, але принципово іншою за способом вираження є серія полотен Лесі Хоменко «Макс в армії». Чоловік мисткині приєднався до війська, вона з дочкою евакуювалася з Києва. І по

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ